

ФЕНОМЕН ВІЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ ВІТЧИЗНЯНИХ ДОШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті розглядається проблема втілення ідей вільного виховання в практиці роботи дошкільних закладів кінця ХІХ – початку ХХ ст. Доведено, що його гуманістичний потенціал привертав увагу вітчизняних учених і практиків. Зазначено концептуальні засади цього педагогічного напрямку, що не втратили своєї актуальності для сьогодення. Охарактеризовано оригінальний досвід запровадження ідей та принципів вільного виховання в практику роботи авторських дитячих садків досліджуваного періоду. Узагальнено результати запровадження ідей свободи та гуманізму в педагогічний процес дошкільних закладів. Визначено актуальні та дискусійні питання щодо оцінки та використання потенціалу вільного виховання в сучасному освітньому просторі.

Ключові слова: гуманістична педагогіка, вільне виховання, концептуальні засади вільного виховання, принципи вільного виховання, особистісно орієнтований підхід, освітній простір, дошкільний заклад.

Неадекватність індустріальної освітньої парадигми сучасним соціокультурним вимогам порушує перед суспільством загалом й перед освітянами зокрема проблему узгодження методологічних засад організації освіти з ознаками постіндустріальної культури. Концептуальною основою вирішення цієї проблеми, на наш погляд, може слугувати педагогіка свободи як сучасний напрям гуманістичної педагогіки, що розробляє теоретичні засади виховання особистості, здатної до самовизначення, творчої самореалізації і саморозвитку.

Значний інтерес у цьому контексті становить теорія вільного виховання, що плідно розвивалася вітчизняними педагогами кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. й увібрала в себе основні досягнення гуманістичної педагогіки та через ідеологічні мотиви довгий час залишалася незатребуваною виховною практикою. Актуальність дослідження концептуальних засад вільного виховання як багатомірного історико-культурного феномена зумовлена динамікою докорінних змін, що відбуваються у всіх сферах життя сучасної України; підвищенням інтересу до спадщини вітчизняних представників гуманістичної педагогіки ХІХ – ХХ ст. з метою адаптації розроблених у ті часи освітніх моделей до сучасних соціокультурних умов. Орієнтація суспільства на демократичні перетворення, що передбачають розширення свободи людини у всіх сферах її життєдіяльності, гуманістична спрямованість сучасної освіти, формування педагогічного ідеалу особистості, здатної до саморозвитку, – все це створює сприятливі умови для нового осмислення феномена вільного виховання, який має глибоке історичне коріння у вітчизняній педагогіці.

Ідеї вільного виховання набули широкої популярності на сучасному етапі гуманізації національної освіти, зокрема і дошкільної. В останні часи з'явилися цікаві історико-педагогічні дослідження, що вивчали як теоретичні засади вільного виховання на закордонному та вітчизняному ґрунті в історичному дискурсі, так і окремі його аспекти або здійснили потрактування ідей вільного виховання у творчості окремих видатних педагогів, зокрема тих, хто працював на ниві дошкільної освіти (О. Барило, І. Батчаєва, М. Богуславський, В. Бондар, А. Валєєв, С. Вдович, М. Галузинський, І. Дичківська, Л. Дуднік, М. Євтух, І. Зязюн, Є. Коваленко, А. Козлова, Г. Корнетов, Т. Куліш, М. Магомедов, Т. Петрова, С. Попиченко, А. Растрігіна, В. Сергєєва, Т. Слободянюк, О. Шавріна, С. Якименко та ін.). Опубліковані праці маловідомих нашому освітньому загалу вітчизняних представників даного напрямку в педагогіці, що потребують критичного, неупередженого осмислення цієї спадщини з метою використання кращих доробків у сучасній освітньо-виховній практиці, збереження наступності теоретичного та практичного досвіду в умовах інноваційних пошуків. Аналіз історико-педагогічної літератури дозволяє констатувати, що гуманістичний потенціал вільного виховання в контексті розвитку дошкільної освіти ще не був предметом цілісного системного дослідження у вітчизняній науці. Усе вищезазначене спонукало нас звернутися до проблеми вільного виховання та її переосмислення в контексті особистісно зорієнтованої дошкільної освіти, заснованої на ідеях гуманізму, свободи й саморозвитку особистості.

Мета статті полягає в аналізі й узагальненні результатів дослідження щодо запровадження гуманістичного потенціалу вільного виховання в практику дошкільних закладів наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. на вітчизняному ґрунті.

Радикальна переоцінка теорії вільного виховання відбулася в пострадянський період, коли змінився ракурс бачення феномена, масштаб його оцінювання, поширився науковий контекст його переосмислення. Так, у працях М. Богуславського, М. Євтуха, І. Зязюна, Г. Корнетова, О. Сухомлинської, присвячених глобальному аналізу світового історико-педагогічного процесу, зокрема й педагогічної культури Західної цивілізації, вільне виховання подається як вияв гуманістичної педагогічної парадигми. Ідея вільного виховання зародилася ще в античні часи, пройшла тонкою смужкою крізь педагогіку доби Відродження та Просвітництва, яскраво втілена в поглядах педагогів Нового часу і розквітла, поширилася та набула багато прихильників на рівні як теоретичного обґрунтування, так і перших спроб практичної реалізації вже на початку ХХ ст. (Л. Гурлітт, Д. Дьюї, Е. Кей, М. Монтессорі, Р. Штайнер). Саме в добу Відродження та Просвітництва була

закладена філософсько-педагогічна основа для виникнення і концептуального оформлення на межі XIX – XX ст. течії вільного виховання як потужного педагогічного напрямку, що розглядає виховання як сприяння природному становленню дитини та її саморозвитку [1].

Наприкінці XIX – на початку XX ст. паралельно з поширенням ідей вільного виховання в закордонній педагогіці аналогічний рух активізується й у вітчизняній педагогічній теорії та практиці. Особливий внесок в обґрунтування теорії вільного виховання зробили такі педагоги, як: Л. Толстой, С. Гессен, І. Горбунов-Посадов, К. Вентцель, В. Зеньківський, П. Каптерев, П. Лесгафт, С. Русова, С. Шацький та ін. Аналіз їхніх педагогічних поглядів дає підстави стверджувати, що у вітчизняній педагогіці кінця XIX – початку XX ст. впевнено формується стійке ідейно-теоретичне ядро теорії вільного виховання, що увібрало в себе найбільш значущі положення гуманістичної педагогіки і висвітлює загальні закономірності виховання – його соціально зумовленість, природовідповідність та ідеаловідповідність.

Аналіз історико-педагогічних джерел показує, що в розвитку дошкільної освіти в досліджуваній період найпоширенішими в практиці і відомими в теорії були такі педагогічні системи: система «вільного виховання» («ідеальний дитячий садок» К. Вентцеля), «розумного вільного виховання» (дитячі садки М. Свентицької, Л. Шлегер), система народного виховання (П. Каптерев), «метод» Є. Тихєєвої, концепція національного дитячого садка С. Русової. Зазначимо унікальність цієї історичної ситуації. Вона виявилася в тому, що в дошкільній освіті досить мирно співіснували різні по суті педагогічні системи.

З-поміж тогочасних учених і практиків, які цікавилися проблемами дошкільного виховання, особлива роль належить С. Русовій, яка, обґрунтовуючи значення національної системи дошкільного виховання, виявила неабиякий талант психолога і материнське розуміння неповторності дитячої особистості. Головне завдання виховної системи вона вбачала у формуванні людського в дитині, створенні можливостей для виявлення її творчих сил, діяльного ставлення до життя. Її праця «Дошкільне виховання» стала першим українським підручником з дошкільної педагогіки (за основу було взято лекції, прочитані слухачкам Фребелівського педагогічного інституту в Києві). С. Русова була глибоко обізнаною в усіх більш або менш відомих працях, часописах, що виходили тоді в Україні та Росії, і саме ідеї вільного виховання у творчості сучасників привернули їй найбільшу увагу.

На основі аналізу філософських, психологічних і педагогічних праць вітчизняних і закордонних авторів С. Русова доходить висновку, що гармонійну людину можна виховати за таких умов:

- 1) виховання буде індивідуальним, пристосованим до природи дитини, до її інтересів, потреб, вікових можливостей, індивідуального рівня досягнень;
- 2) виховання буде національним;
- 3) виховання відповідатиме соціально-культурним вимогам часу;
- 4) виховання буде вільним, незалежним від тих чи інших урядових вимог, на ґрунті громадської організації [3].

Ідею українського дитячого садка С. Русова розкрила на основі аналізу напрямів дошкільного виховання, теоретичних концепцій і практичних варіантів дитячих закладів, що існували. Вона висунула систему принципів побудови українського дитячого садка. По-перше, дитячий садок має організовуватися на підвалинах сучасних знань психології і педагогіки про закономірності й умови розвитку дитини, про найдоцільніші методи виховання. Другий принцип концепції полягає в тому, що дитячий садок має бути весь проіннятий національним духом свого народу, закладатися на демократичному ґрунті, рідна мова має стати могутнім засобом загального розвитку дитини. Основу змісту дошкільної освіти має складати природознавство та різні види мистецтва. Методи організації освітньо-виховного процесу мусять бути орієнтовані на основні види діяльності дитини – дослідження предметів, гру, театр, різні види художньої, творчої діяльності, працю тощо. Завжди вважалося, що бездіяльність приводить до пасивності, байдужості. Отже, як зазначала С. Русова, психологічною основою виховання має стати організація діяльності дітей, зокрема творчої, вільної. Необхідною також є індивідуалізація освітньо-виховного процесу, а вирішальним чинником його успішності повинен стати високий рівень загальної культури і психолого-педагогічної підготовки вихователів. «Садівниця належить бути терплячою, ввічливою, тактовною, простою і щирою із глибокою вірою в дитячу природу» [3, с. 155].

Праці С. Русової дають підстави визначити і такий принцип у побудові концепції дошкільного виховання, як органічне поєднання народної педагогіки із сучасними дослідженнями в галузі вікової психології, відродження традицій.

Перелічені принципи взаємопов'язані, а їхнє ядро становить положення про уважне ставлення до особистості кожної дитини, всіляке сприяння її творчому розвитку. Що стосується поглядів С. Русової на програму виховання, то вони близькі позиціям її сучасників М. Свентицької та Л. Шлегер. Вона вважала, що в жодному дитячому садку не може бути і не потрібна стала програма, бо всі заняття мають відповідати інтересу і настрою дитини, але можна дати зразок одного дня в дитячому садку [3, с. 187].

С. Русова зазначала, що виявленню творчих сил дитини сприяє приємна, радісна, доброзичлива атмосфера, піднесене почуття, що становлять суть освітнього простору. Вона застерігала від надмірного диктату, від того способу виховання і навчання дітей, який не враховує специфіку дошкільного дитинства і який, до речі, у теперішній концепції зазнав критики як «навчально-дисциплінарна модель». «Дітей не треба ні до

чого силувати <...>. Не люблячи дітей, жодна садівниця не зможе захопити їх, зрозуміти їхню душу <...>. Правда і гуманізм повинні бути тим ґрунтом, на якому виростає виховання, дисципліна і взаємні відносини між дітьми, між ними та садівницею. У садку мусить панувати жвава настрій, наскрізь пройнятий веселістю, працьовитістю й ласкою. За такого настрою ігри, праця й наука захоплюватимуть однаково дітей. Під час навчання треба викликати за змогою активність дітей <...>» [3, с. 201]. Отже, погляди С. Русової на дошкільне виховання у своїх провідних положеннях досить близько збігалися з концептуальними основами теорії вільного виховання.

Зародження суспільного дошкільного виховання в Україні пов'язано також з ім'ям Н. Лубенець. У свої працях вона виклала досить цілісну систему виховання дітей у дитячому садку, в якій визначені зміст і організація освітньо-виховного процесу. Ця система ґрунтується на таких принципах: принцип гуманізації виховання, згідно з яким у дитячому садку мають панувати доброзичливий морально-психологічний клімат, атмосфера життєрадісності та любові, м'якого та ласкавого ставлення до дітей; принцип народності, який полягає в урахуванні національної належності дітей і в поєднанні виховання з національною культурою того народу, до якого належить дитина: «Народний дитячий садок повинен бути обов'язково національним <...>. Маючи справу з таким ніжним і важливим віком, як дошкільний, слід особливо обережно підходити до захисту національних інтересів та не допускати того, щоб вони страждали»; принцип індивідуалізації виховання, який передбачає врахування психологічних особливостей дитини. Обов'язок вихователя, згідно із цим принципом, «помічати кожний прояв особистості дитини, намагатися зрозуміти й вивчити її запити, дати вихованцеві те, що йому найбільше потрібно та бажано, прагнути виявити все найкраще та цінне, що є в дитині, прокласти їй той шлях, який їй самій більше до серця». Як бачимо, ці ідеї не тільки були співзвучними думкам С. Русової, а й поширювалися завдяки невтомній праці на освітянській ниві в практиці роботи народних дитячих садків України [5].

Найбільш послідовним виразником ідей вільного виховання був К. Вентцель, автор відомої «Декларації прав дитини». Він запропонував власну концепцію ідеального дитячого садка. Кінцевою метою є не підготовка до школи, а надання дітям можливості прожити дитинство найкращим чином у його природних межах, що пронизує весь освітній простір дитячого закладу. «Дитячий садок – це місце щастя, радості і свободи, цілісного і гармонійного життя дитини», у ньому вихователі та діти «дві рівноправні одиниці», теми та вибір матеріалу визначаються «планом життя» дітей, їхніми потребами та інтересами в даний момент [2].

Поруч із традиційними заняттями й іграми він рекомендував застосовувати різні види спільної праці, екскурсій, виготовлення іграшок, догляд за тваринами та рослинами. У грі й організації занять робити акцент на вільному виборі, творчому підході, самореалізації. Знання діти повинні засвоювати за допомогою екскурсій, участі в різних видах праці. Кожна дитина, на його думку, потребує своєї власної системи виховання. І хоча практика дошкільного закладу далеко уходила від «ідеальності» проекту, принцип індивідуалізації виховання, розвитку творчих потенцій, формування невимушеної поведінки зберігав свою привабливість для багатьох вихователів і батьків.

У цьому контексті значний інтерес являє досвід роботи дитячого садка Л. Шлегер. Організація педагогічного процесу, на її думку, ґрунтується на таких вихідних положеннях:

- кожний вік має своє особисте життя;
- головне – зміст роботи з дітьми як усвідомлення й упорядкування їхніх уявлень та знань;
- якщо гра – це життя, відображене в психіці дитини, та саме в грі розкривається весь духовний світ, увесь запас життєвого досвіду дітей.

На основі цих принципів було сформульоване основне завдання дитячого садка: «Створити такі умови, і зовнішні, і внутрішні, за яких дитина кожного віку могла б спокійно здійснювати своє життя, нормально розвиватися фізично, розумово і морально, де вона почувалася б вільно, легко й радісно і знаходила б відгук на всі свої запити й інтереси, відповідні її вікові» [6, с. 390].

У книзі «Практична робота в дитячому садку» Л. Шлегер подає таку класифікацію «матеріалу» для роботи з дітьми: 1) матеріал, що сприймається на дотик: все, що дається дітям у руки для дослідження їхніх зовнішніх почуттів; матеріал готовий, оброблений, який діти можуть комбінувати на свій розсуд – кубики, цеглинки, різні дерев'яні форми і весь будівельний матеріал, готові іграшки, яких повинно бути не дуже багато (тварини, дерева, ляльки і все потрібне для влаштування життя ляльок); матеріал сирий, який потребує від дітей певних зусиль для обробки, відкриває широке поле для фантазії, творчості, для втілення думок – пісок, глина, картон, папір, відходи матеріалів тощо; 2) матеріал духовний – бесіди, розповідання казок, читання, музика, ритмічні рухи [6].

Особливої уваги Л. Шлегер надавала бесідам, які розглядала як «елемент», що поєднує всі роботи і заняття. У книзі «Матеріали для бесід з маленькими дітьми», яку вона написала разом із С. Шацьким, розвиваються ідеї поступового поширення уявлень, розвитку мислення дитини, подано методичні рекомендації щодо проведення бесід, розвитку спостережливості та поєднання бесід із різними видами ручної праці.

Розглянемо тепер, як визначає завдання дитячого садка М. Свентицька. Вона вважала за необхідне уважний фізичний догляд за дитиною, розумовий і моральний розвиток під керівництвом обізнаних і талановитих педагогів, нічим незамінний вплив товаришів, виховання «маленького товариша», майбутнього громадянина, створення спокійної і радісної атмосфери, в якій дитина може виявляти і розвивати свої духовні сили [4].

У приватному дитячому садку М. Свентицької не було спеціальних занять ні з навчання грамоти, ні з лічби, ні з іноземних мов, які проводилися в інших дошкільних закладах. Вона вважала, що починати систематичне навчання раніше 7 років не треба, бо дітям дошкільного віку дуже складно сприймати абстрактні поняття.

Провідне місце в дитячому садку посідало малювання. З молодшого віку вона радила засвоювати прості навички – користуватися пензликом, олівцем, розфарбовувати геометричні фігури, стимулювати вільне малювання. У середній групі провідний вид творчості – вільне малювання, до якого додається малювання з натури та за зразком. Роботі дітей передують роботи вихователя на дошці та його відповідні пояснення. У старшій групі додатково вводиться ілюстративне малювання або до того, що діти узнали раніше, або під час оповідання та читання.

З кожного виду діяльності в дитячому садку М. Свентицької застосувалися роботи вільні та за зразком. Багато уваги приділялося оповіданням і бесідам. Хоча М. Свентицька і писала, що в її дитячому садку немає ні задалегідь складених планів, ні розкладу, але все ж таки додавала, що виховательки для себе склали план дитячих занять на тиждень і проводили його в життя, не вважаючи його обов'язковим для суворого виконання.

Розглянемо, наприклад, як працював дитячий садок М. Свентицької. З 10 годин ранку – збір дітей. Поки вся група не збиралася, діти вільно грали, спілкувалися з вихователем і однолітками. Потім йшло заняття тривалістю 30–40 хвилин, яке включало два види роботи, наприклад, малювання та музику. З 11 до 12 годин – ігри та заняття на вулиці, з 12 – сніданок, далі до чверті другої – ігри та рухання під музику або співи, потім до другої години – друге заняття. О 15 годині діти розходилися.

М. Свентицька зазначала, що заняття надто різноманітні і весь час видозмінюються відповідно до віку й індивідуальних особливостей конкретного складу дітей. Нові й нові роботи виникають постійно, їх підказує саме життя; тут виявляється постійна творчість і виховательок, і дітей. Тобто М. Свентицька сприймала і тлумачила вільне виховання як принцип творчого підходу до виховання дітей, а її дитячий садок був справжнім закладом «для дітей», а не для «батьків».

У перші десятиліття ХХ ст. найбільш популярними були ідеї Є. Тихеевої. В історико-педагогічній літературі є думка, що Є. Тихеева – противник вільного виховання. Але варто визнати, що позиції М. Свентицької й Є. Тихеевої були набагато ближчими між собою, ніж, наприклад, підходи до виховання в дитячому садку самої Є. Тихеевої з тими, що склалися в країні у 20–30-ті рр.

Дослідно-експериментальна робота педагогів-практиків коригувала концептуальні положення вільного виховання й адаптувала їх до педагогічної реальності. Запровадження ідей вільного виховання в практику забезпечувало «поворот» педагогічного мислення до дитини, її життя, прав, інтересів, потреб, здібностей. Сутність свободи у вихованні розкривалася як можливість самовизначення, вибору з наявних альтернатив відповідно до своїх інтересів, бажань, поглядів, нахилів тощо, відповідальність за свої вчинки. Експериментальне втілення ідеї свободи в практиці альтернативних освітньо-виховних закладів виявилось, на жаль, незакінченим, але позитивним, воно було зорієнтоване в майбутнє і багато в чому передбачувало перспективи наступного розвитку педагогічної науки та практики.

Розглянувши й узагальнивши історичний досвід зі створення моделі вільного дитячого садка, ми виокремили головні сутнісні риси вільного виховання, що заслуговують на увагу сучасних освітян, а саме: відмова від ставлення до кожної дитини за шаблоном; віра у творчі сили дитини і її прагнення до саморозвитку; переконання в тому, що в основі повноцінного розвитку особистості лежить накопичення її власного досвіду; ставка на внутрішню активність дитини, що виключає авторитарну позицію вихователя в педагогічному процесі; визнання щастя дитини метою виховання; звільнення дитини від необхідності робити те, чого їй не дано від природи і чого не вимагає її власна природа; організація освітнього процесу як процесу створення умов для розвитку властивостей дитини та її самореалізації; утвердження партнерських стосунків між учасниками освітнього процесу.

Феномен вільного виховання – це фонд гуманістичної педагогіки, який має бути актуалізований в сучасній інноваційній практиці за умови його адаптації до конкретних соціально-педагогічних умов. Він зберігає актуальність і в наш час, бо сьогодні пріоритетною стає проблема підготовки особистості до життя в умовах свободи, тобто розвиток у неї якостей, необхідних для творчого самовизначення і здійснення відповідального життєвого вибору. Проте і сьогодні залишається певна кількість гострих і дискусійних питань, серед яких виокремимо такі: якщо йти за дитиною, то як і куди; якщо потрібні певні межі, правила, то які, як ними скористатися, як робити вільну діяльність «керованою»; яку модель організації освітнього процесу обрати, зберігаючи його суб'єкт-суб'єктний діяльнісний характер; як забезпечити адекватні умови для розвитку саморегуляції в освітньому середовищі, сформувати вміння вільно діяти в межах дозволеного, задовольняти свої інтереси в будь-якій соціально прийнятній спосіб; як переходити від уніфікованої форми організації освітнього процесу до розширення свободи дітей у різних видах діяльності; як збалансувати зони свободи та порядку в процесі збереження права дитини на вільний розвиток і самовизначення; як гармонізувати «підтримувальний» і «стимулюючий» підходи в особистісному зростанні дитини.

Підсумовуючи, зазначимо, що принципи ненасильства, дотримання інтересів і збереження індивідуальності кожної людини (педагога і дитини) впевнено пробивають собі дорогу в традиційному колі діючих виховних методів і засобів.

Використана література:

1. Головка М. Розвиток теорії вільного виховання у вітчизняному освітньому просторі / М. Головка, Н. Кожушко // Перший крок у науку : матеріали ІХ Всеукраїнської конференції. – Луганськ : ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2014. – С. 278–283.
2. Вентцель К. Теория свободного воспитания и идеальный детский сад / К. Вентцель // Свободное воспитание : хрестоматия. – Москва : РОУ, 1995. – С. 139–200.
3. Русова С. Вибрані педагогічні твори / С. Русова. – Київ : Освіта, 1996. – 303 с.
4. Светлицька М. Наш дитячий садок / М. Светлицька // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. – Київ : Вища школа, 2004. – С. 396–403.
5. Улюкаєва І. Історія дошкільної педагогіки / І. Улюкаєва. – Київ : Видавничий дім «Слово», 2016. – 424 с.
6. Шлегер Л. Практична робота в дитячому садку / Л. Шлегер // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки. – Київ : Вища школа, 2004. – С. 390–395.

References:

1. Holovko M. Rozvytok teorii vilnoho vykhovannia u vitchyznianomu osvithnomu prostori / M. Holovko, N. Kozhushko // Materialy IX Vseukrainskoi konferentsii "Pershyi krok u nauku". – Luhansk : DZ "Luhanskyi natsionalnyi universytet imeni Tarasa Shevchenka", 2014. – S. 278–283.
2. Venttsel K. Teoriya svobodnoho vospytanyia y uidealnii detskyi sad / K. Venttsel // Svobodnoe vospytanye. Khrestomatyia. – Moscow : ROU, 1995. – S. 139–200.
3. Rusova S. Vybrani pedahohichni tvory / S. Rusova. – Kyiv : Osvita, 1996. – 303 s.
4. Svietytska M. Nash dytiachyi sadok / M. Svietytska // Khrestomatiiia z istorii doshkilnoi pedahohiky. – Kyiv : Vyshcha shkola, 2004. – S. 396–403.
5. Uliukaieva I. Istoriia doshkilnoi pedahohiky / I. Uliukaieva. – Kyiv : Vydavnychiy dim "Slovo", 2016. – 424 s.
6. Shleher L. Praktychna robota v dytiachomu sadku / L. Shleher // Khrestomatiiia z istorii doshkilnoi pedahohiky. – Kyiv : Vyshcha shkola, 2004. – S. 390–395.

Головка М. Б., Головка Б. С. Феномен свободного воспитания в образовательном пространстве отечественных дошкольных учреждений конца XIX – начала XX века

В статье рассматривается проблема использования идей свободного воспитания в практике работы дошкольных учреждений конца XIX – начала XX в. Подчеркивается, что его гуманистический потенциал привлек внимание отечественных ученых и практиков. Определены концептуальные основы данного педагогического направления, которые не потеряли своей актуальности и для современности. Охарактеризован оригинальный опыт реализации идей и принципов свободного воспитания в практике работы авторских детских садов исследуемого периода. Обобщены результаты внедрения идей свободы и гуманизма в педагогический процесс дошкольных учреждений. Обозначены актуальные и дискуссионные вопросы относительно оценки и использования потенциала свободного воспитания в современном образовательном пространстве.

Ключевые слова: гуманистическая педагогика, свободное воспитание, концептуальные основы свободного воспитания, принципы свободного воспитания, личностно-ориентированный подход, образовательное пространство, дошкольное учреждение.

Holovko M. B., Holovko B. S. The phenomenon of free education in the educational space of nursery school at the end of the XIX – beginning of the XX century

The article deals with the problem of using the ideas of free education in the practice of preschool institutions at the end of the XIX – beginning of the XX century. It is proved that his humanistic potential attracted the attention of domestic scientists and practitioners. The conceptual foundations of this pedagogical direction, which have not lost their relevance for the present, are noted. The original experience of introducing ideas and principles of free education into practice of the author's kindergartens of the studied period is described. The results of the introduction of ideas of freedom and humanism in the pedagogical process of preschool institutions are generalized. The actual and debatable questions concerning evaluation and introduction of the potential of free education in the modern educational space are determined.

Key words: humanist pedagogy, free education, conceptual foundations of free education, principles of free education personality-oriented approach, educational space, nursery school.